

SAKRY I SUKCESJA ŚWIĘCEŃ BISKUPICH PASTERZY DIECEZJI ORAZ METROPOLII WARMIŃSKIEJ W DWÓCH OSTATNICH STULECIACH

W bogatej historiografii zarówno niemiecko-, jak i polskojęzycznej, odnoszącej się do przeszło siedemsetpięćdziesięcioletnich dziejów diecezji (od r. 1992 archidiecezji) warmińskiej, brak dotychczas opracowań poświęconych sukcesji święceń biskupich pasterzy tego Kościoła partykularnego. Zasadniczą przyczyną takiego stanu rzeczy jest w ogólności znikomy jak dotąd stopień zainteresowania pośród badaczy kościelnych dziejów Polski (oraz krajów ościennych) problematyką sakr hierarchów pełniących tu posługę w minionych stuleciach tudzież rekonstruowania ich „genealogii” biskupich. O znajdującym odzwierciedlenie w postaci ogłoszonych drukiem opracowań stanie badań w rzeczonyj tematyce można mówić na gruncie rodzimym dopiero w odniesieniu do ostatnich kilku czy co najwyżej kilkunastu lat, przy czym trudna do przecenienia rola w zmianie na korzyść sytuacji w owym względzie przy padła piszącemu te słowa¹.

¹ Do rzeczonyj problematyki odnoszą się następujące publikacje, związane z osobą autora niniejszego opracowania: „Genealogia biskupia” papieża Jana Pawła II, wyd. [K.R. P r o k o p], *Przegląd Kalwaryjski* 5 (1998), s. 58–62; K.R. P r o k o p, Linie sukcesji apostolskiej biskupów Pomorza Zachodniego w okresie po drugiej wojnie światowej (1945–2000), *PZP* 16/45/(2001), z. 3, s. 139–148; T e n ż e, Sakry biskupów Kościoła poznańskiego w XIX i XX stuleciu, *Forum Naukowe. Prace Historyczno-Politologiczne*, VII: 2002, z. 2, s. 241–254; T e n ż e, Sakry metropolitów gnieźnieńskich w XVIII i XIX stuleciu (1681/1688–1915), *SG* 18 (2004), s. 87–120; T e n ż e, Sukcesja apostolska pasterzy Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim w latach 1821 (1811)–1945, *PZP* 19/48/(2004), z. 4, s. 35–43; T e n ż e, Sukcesja apostolska pasterzy Kościoła opolskiego (na tle sukcesji święceń biskupich episkopatu Polski), *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 24 (2004), s. 339–355; T e n ż e, Sukcesja apostolska pasterzy Kościoła przemyskiego w XIX i XX stuleciu, *Premisla Christiana* 11 (2004–2005), s. 189–219; T e n ż e, Konsekracje i sukcesja apostolska ordynariuszy oraz sufraganów płockich w XIX i XX stuleciu (1805–1999), *StPI* 33 (2005), s. 173–210; T e n ż e, Krakowska konsekracja biskupa Jana Maurycego Strachwitza w 1761 r. O przedstawicielach polskiej linii sukcesji apostolskiej w gronie episkopatu wrocławskiego II połowy XVIII i I połowy XIX w., *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 25 (2005), s. 151–165; T e n ż e, Sukcesja apostolska biskupów i arcybiskupów wileńskich oraz białostockich w XIX i XX stuleciu, *Rocznik Teologii Katolickiej* 4 (2005), s. 165–210; T e n ż e, Sukcesja apostolska biskupów Kościoła rzymsko-katolickiego na Dolnym Śląsku po roku 1945 (archidiecezja wrocławska i diecezja legnicka), w: *Ludzie wrocławskiego Kościoła po II wojnie światowej – w 30-lecie śmierci kardynała Bolesława Kominka*, pod red. I. D e c a, K. M a t w i j o w s k i e g o i J. P a t e r a, Wrocław 2005, s. 15–28; T e n ż e, Sukcesja apostolska pasterzy Kościoła gdańskiego w XX stuleciu, *RGd* 65 (2005), z. 1–2, s. 5–18; T e n ż e, Sakry i sukcesja apostolska gnieźnieńskich biskupów pomocniczych w XVIII i XIX oraz pierwszych dekadach XX

Kontynuując zatem rozpoznanie zagadnienia sukcesji święceń biskupich pasterzy poszczególnych diecezji z terenów związanych w różnych okresach historycznych z polską państwowością, w niniejszym opracowaniu uwagę skierujemy ku biskupstwu warmińskiemu w czasach najnowszych, to jest w wiekach XIX i XX (z uwzględnieniem także początków kolejnego stulecia), tudzież ku utworzonej przed kilkunastu laty metropolii warmińskiej, obejmującej – obok stanowiącej jej ośrodek archidiecezji – stolice biskupie w Elblągu oraz Ełku. Naszym zamiarem jest wpięrow zebrać w ramach niniejszego artykułu podstawowe dane o sakrach hierarchów, którym przyszło sprawować posługę ordynariuszowską lub sufragańską na Warmii począwszy od przełomu XVIII i XIX w., wskazując na czas i miejsce święceń biskupich poszczególnych tych członków katolickiego episkopatu tudzież ustalając, przez czyją posługę dostąpili oni pełni kapłaństwa, by w następnej kolejności przyporządkować ich wszystkim do wyróżnianych w literaturze przedmiotu linii sukcesji. W poniższej analizie uwzględnionych zostało łącznie 26 postaci, spośród których większość stanowią rządcy Kościoła warmińskiego oraz ich biskupi

stulecia (do roku 1939), *SG* 19 (2005), s. 247–282; T e n ż e, Sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła krakowskiego w latach 1804–2005, *ACr* 37 (2005), s. 413–448; T e n ż e, Sukcesja apostołska polskich biskupów franciszkańskich z trzech ostatnich stuleci (XVIII–XX w.), *StF* 16 (2006), s. 245–267; T e n ż e, Sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła katowickiego (1925/1926–2005/2006), *SSHT* 39 (2006), z. 2, s. 392–412; T e n ż e, Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy diecezji plockiej w XVIII wieku, *StPl* 34 (2006), s. 15–54; T e n ż e, Sakry ordynariuszy i sufraganów poznańskich w XVIII stuleciu, *Ecclesia. Studia z Dziejów Wielkopolski* 2 (2006), s. 119–150; T e n ż e, Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła wileńskiego z drugiej oraz trzeciej tercji XVIII stulecia, *Rocznik Teologii Katolickiej* 5 (2006), s. 211–246; T e n ż e, Sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła krakowskiego w XVIII stuleciu, *ACr* 38–39 (2006–2007), s. 513–555; T e n ż e, Sakry pasterzy Kościoła przemyskiego w XVIII stuleciu, *Premisla Christiana* 12 (2006/2007), s. 131–192; T e n ż e, Sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła legnickiego, *Szkice Legnickie* 28 (2007), s. 317–328; T e n ż e, Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła kieleckiego (1805/1882–2007), *Kieleckie Studia Teologiczne* 7 (2008), s. 247–276; T e n ż e, Sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła tarnowskiego, *Tarnowskie Studia Teologiczne* 27 (2008), nr 2, s. 97–122; T e n ż e, Konsekracje i sukcesja święceń biskupich pasterzy Kościoła lubelskiego (1805–2007), *RT* 55 (2008), z. 4, s. 49–76; T e n ż e, Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy diecezji chełmińskiej w dwóch ostatnich wiekach jej istnienia (1785–1992), *SPelp* 41 (2009), s. 113–142; T e n ż e, Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy diecezji mińskiej, pińskiej i drohiczyńskiej, *StTBł* 27 (2009), s. 361–395; T e n ż e, Stan badań nad problematyką sakr biskupich XVI- i XVII-wiecznych metropolitów gnieźnieńskich (od Fryderyka Jagiellończyka do Michała Stefana Radziejowskiego), *SG* 23 (2009), s. 277–339. Z publikacji innych autorów zob.: K. D o l a, Sukcesja apostołska w diecezji opolskiej, *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 5 (1975), s. 5–9; B. K u m o r, Z sukcesji święceń biskupich papieża Jana Pawła II, *ZN KUL* 22 (1979), nr 1–3, s. 147–150; H. J. K a c z m a r s k i, Sukcesja apostołska Zbigniewa Józefa Kraszewskiego i jego związki z sukcesją święceń biskupich papieża Jana Pawła II, w: *Maria vincit. Dwudziestopięciolatecie posługi pasterskiej księdza biskupa Zbigniewa Józefa Kraszewskiego*, Warszawa 1995, s. 75–80; H. J. K a c z m a r s k i, Sukcesja apostołska papieża od XVI wieku do czasów najnowszych, *Saeculum Christianum* 6 (1999), nr 1, s. 229–244; R. T. P r i n k e, Drzewa dziedzictwa. Od archaicznej metafory do struktury informacyjnej (na marginesie zainteresowań badawczych prof. Jerzego Wisłockiego), *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej* 25 (2001), s. 39–49; M. R ó z a n s k i, Sukcesja apostołska biskupów łódzkich, *Łódzkie Studia Teologiczne* 11–12 (2002–2003), s. 169–175; K. D o l a, Linia sukcesji apostołskiej księdza biskupa Pawła Stobrawy, *WUDO* 58 (2003), nr 6, s. 255–258; H. O l s z a r, Apostołska sukcesja arcybiskupa Damiana Zimonia, w: *Z tej ziemi. Śląski kalendarz katolicki na rok 2005 (80 lat Kościoła katowickiego)*, pod red. M. J a k i m o w i c z a i K. K u k o w k i, Katowice 2004, s. 69–71.

pomocniczy (*notabene* aż czterech spośród niegdysiejszych sufraganów z tego czasu zostało później ordynariuszami *loci*), zaś owej liczby dopełniają hierarchowie sprawujący posługę w diecezjach elbląskiej i ełckiej.

Przedkładane uwadze czytelnika opracowanie, jakkolwiek pod względem koncepcyjnym tworzy pewną zamkniętą całość, zarazem jednak stanowi także punkt wyjścia dla dalszego zagłębienia się w problematykę sakr i sukcesji święceń biskupich pasterzy Kościoła warmińskiego. Wszak jego dzieje obejmują – jak zaznaczono na wstępie – przeszło 750 lat, zaś poczet miejscowych ordynariuszy i sufraganów sięga liczby siedemdziesięciu. Skoro w niniejszym opracowaniu tytułowa problematyka zostanie zaprezentowana w odniesieniu do dwudziestu hierarchów (mowa w tym momencie wyłącznie o postaciach wpisanych w historię diecezji warmińskiej, to znaczy z wyłączeniem pasterzy młodych biskupstw elbląskiego i ełckiego), pozostaje przeto jeszcze grono *plus minus* pięćdziesięciu następców Apostołów, którym przypadło w udziale pełnić posługę na Warmii w wiekach XIII–XVIII. Przy wielu spośród nich nie dysponujemy wprawdzie informacjami źródłowymi o ich sakrach, dzięki którym to świadectwom możliwe byłoby poczynienie ustaleń w temacie owego interesującego nas aspektu sukcesji apostolskiej (dodajmy w tym miejscu, że drugi z jej wymiarów odnosi się do zagadnienia porządku następstwa na danej stolicy biskupiej), tym niemniej warto podjąć trud samego choćby tylko zebrania tych, o których posiadamy wiedzę, poprzez to zakreślając pole dla dalszych poszukiwań badawczych. Zasygnalizowany tu problem fragmentaryczności dostępnej wiedzy dotyczy wszakże właśnie epok wcześniejszych, to jest czasów nowożytnych (doba przedrozbiorowa), a bardziej jeszcze średniowiecza, natomiast w odniesieniu do dwóch ostatnich stuleci, którym uwagę obecnie poświęcimy, tego rodzaju trudności natury obiektywnej nie zachodzą, stąd zaprezentowany poniżej zbiór danych faktograficznych ma charakter kompletny (z jednym tylko wyjątkiem, o czym niżej). Piszącemu te słowa wypada też wyrazić nadzieję, że niniejsze opracowanie nie tylko wypełni pewną lukę w literaturze przedmiotu, ale również okaże się zarazem bodźcem i zachętą dla historyków stawiających na pierwszym miejscu w swoich badaniach dzieje Kościoła warmińskiego, by zwrócili baczniejszą uwagę także na ten wymiar historii hierarchów wpisanych w jego przeszłość oraz teraźniejszość.

* * *

W stulecie XIX diecezja warmińska wkroczyła pod rządami biskupa Jana Karola Hohenzollerna (Hohenzollern-Hechingen), wywodzącego się z bocznej gałęzi dynastii królewskiej panującej w Prusach. Urodzony w roku 1732 we Fryburgu Bryzgowijskim, po przyjęciu w r. 1777 święceń wyższych został z woli króla pruskiego Fryderyka II koadiutorem przy ordynariuszu chełmińskim Andrzeju Ignacym Bajerze, przez papieża Piusa VI prekonizowany 20 VII 1778 r. biskupem tytularnym Dibony. Jako taki sakrę otrzymał w niedzielę 4 X 1778 r. w świątyni opactwa cystersów w Oliwie (*notabene* w kilka lat po owym fakcie, w r. 1782, J.K. Hohenzollern został komendataryjnym opatem oliwskim) z rąk ówczesnego pasterza diecezji warmińskiej Ignacego Krasickiego, u boku którego w charakterze współkonsekratorów

wystąpili: wyżej wspomniany ordynariusz chełmiński Andrzej Ignacy Bajer oraz sufragan warmiński Karol Ferdynand Zehmen, tytulariusz Lete². W sześć i pół roku później Jan Karol Hohenzollern-Hechingen przejął w marcu 1785 r. rządy pasterskie w Kościele chełmińskim po śmierci swego koadiuta, by po kolejnej dekadzie zostać następcą na stolicy biskupiej we Fromborku niegdysiejszego własnego konsekratora – Ignacego Krasickiego, wyniesionego na arcybiskupstwo gnieźnieńskie (1795). Rządy biskupie na Warmii – jako pierwszy ordynariusz *loci* ustanowiony po przejściu tych ziem pod berło pruskie – rzeczony przedstawiciel bocznej linii dynastii Hohenzollernów sprawował niespełna pięć lat, bowiem zmarł 11 VII 1803 r.³

Kiedy po śmierci w dniu 3 XII 1798 r. wspomnianego wyżej Karola Ferdynanda Zehmena zawakował w diecezji warmińskiej urząd sufragana, ówczesny jej pasterz desygnował na tą godność (jeszcze na przełomie r. 1798/1799) kanonika Andrzeja Stanisława Hattena (Hattyńskiego), niegdysiejszego kapelana biskupa Ignacego Krasickiego. Prekonizowany 11 VIII 1800 r. tytulariuszem Diany, święcenia biskupie ów nowy członek katolickiego episkopatu otrzymał dopiero po przeszło roku, w niedzielę 11 X 1801 r. (*Dominica vigesima post Pentecosten*), tak samo w świątyni klasztornej (konwentualnej) opactwa cystersów w Oliwie – właśnie z rąk ordynariusza warmińskiego Jana Karola Hohenzollerna. Jako że na ów podniosły akt sakry nie przybył żaden inny spośród biskupów, w tej sytuacji – w miejsce zwyczajowych dwóch współkonsekratorów – głównemu szafarzowi święceń biskupich asystowali w rzeczonym obrzędzie (za uprzednią dyspensą papieską) dwaj kanonicy katedralni z Fromborka: Józef Hohenzollern-Hechingen (bratanek konsekratora) i Alojzy Melitz⁴.

² ASV, Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales, vol. 199, k. 521v; ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta fidelitatis ac professiones fidei, vol. 7, k. 88r-v; ADPelp, AKKCh, sygn. A 14 – [Acta capituli Culmensis 1773–1792], k. 63r, 63v-64r; ADPelp, AKKCh, sygn. A 70 – [Catalogus canonicorum cathedralium Culmensium 1601–1927 Catalogus episcoporum Culmensium 1215–1856], k. 7v; HC, t. 6 – (1730–1799), cur. R. Ritzler & P. Seffrin, Patavii 1958, s. 189; K.R. P r o k o p, Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy diecezji chełmińskiej, jw., s. 117–118, 133. Por.: Diecezja chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny, opr. zb., Pelplin 1928, s. 48 nr 48; Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648 bis 1803. Ein biographisches Lexikon, hrsg. von E. G a t z unter Mitwirkung von S.M. J a n k e r, Berlin 1990, s. 190 (A. Triller); S. A c h r e m c z y k, R. M a r c h w i ń s k i, J. P r z e r a c k i, Poczet biskupów warmińskich, Olsztyn 1994, s. 192; A. K o p i c z k o, Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1525–1821, t. 2 – Słownik, Olsztyn 2000, s. 126; Z. I w i c k i, Nekropolia oliwska, Gdańsk 2004, s. 157–158 (gdzie wszędzie jako data sakry – w ślad za tekstem inskrypcji kommemoratywnej, umieszczonej na dziś już nieistniejącym pomniku z roku 1930 – widnieje 27 IX 1778 r., a więc niedziela wcześniejsza o tydzień).

³ Ogólnie do biografii Jana Karola Hohenzollerna zob.: Altpreuussische Biographie, t. 1, hrsg. von C. K r o l l m a n n, Königsberg 1936–1941, s. 283; T. O r a c k i, Słownik biograficzny Warmii, Prus Książęcych i Ziemi Malborskiej od połowy XV do końca XVIII wieku, t. 1, Olsztyn 1984, s. 105–106; Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches, jw.; S. A c h r e m c z y k, R. M a r c h w i ń s k i, J. P r z e r a c k i, jw., s. 191–195; J. P a t e r, Wrocławska kapituła katedralna w XVIII wieku. Ustrój – skład osobowy – działalność, Wrocław 1998, s. 194; A. K o p i c z k o, jw., s. 126; Z. I w i c k i, jw., s. 156–158; K. R. P r o k o p, Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy diecezji chełmińskiej, jw., s. 118 przyp. 7 (gdzie wskazana dalsza literatura).

⁴ AAWO, sygn. AB H 149 – [Liber ordinatorum 1801–1840], s. 1 [k. 1Cr]; A. E i c h h o r n, Die Weihbischöfe Ermlands, ZGAE 3 (1866), s. 163. Także: Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945. Ein biographisches Lexikon, hrsg. von E. G a t z, Berlin 1983, s. 291

Po śmierci pierwszego w poczcie XIX-wiecznych biskupów Warmii tytułowa diecezja przez długi czas była pozbawiona ordynariusza, co stanowiło pochodną skomplikowanych uwarunkowań natury politycznej w Europie, rzutujących na sytuację zarówno monarchii pruskiej, jak i Kościoła katolickiego na Starym Kontynencie (epoka wojen napoleońskich). Posługi pontyfikalne w biskupstwie warmińskim spełniał przez cały ten okres sufragan Andrzej Stanisław Hatten, podczas gdy bieżąca administracja sprawami wakującej diecezji spoczywała – począwszy od roku 1809 – w rękach wspomnianego tu bratanka poprzedniego ordynariusza *loci*, kanonika Józefa Hohenzollerna, któremu także przypadła po stryju godność komendatoryjnego opata oliwskiego (1803). Desygnowany przez dwór berliński na stolicę biskupią we Fromborku, papieską prekonizację (ze strony Piusa VII) otrzymał on dopiero po ustabilizowaniu sytuacji politycznej na kontynencie (po Kongresie Wiedeńskim) – w dniu 14 IV 1817 r.

Sakra nowego pasterza Kościoła warmińskiego odbyła się w niedzielę 12 VII 1818 r. we fromborskiej katedrze Wniebowzięcia NMP, przy czym również tym razem na tego rodzaju podniosłym akcie nie udało się zgromadzić zwyczajowej trójki konsekраторów. Co więcej, brakło nawet któregośkolwiek spośród biskupów diecezjalnych, jako że co się tyczy sąsiednich biskupstw, znajdujących się na terenie zaboru pruskiego, także w Chełmży nie było wtenczas posiadającego sakry ordynariusza (wakat z lat 1814–1823), gdy z kolei ze stolicy arcybiskupiej w Gnieźnie właśnie co zrezygnował metropolita Ignacy Raczyński (9 VII 1818 r.). W tej sytuacji Józef Hohenzollern-Hechingen pełni kapłaństwa dostąpił przez posługę miejscowego sufragana, tytulariusza Diany Andrzeja Stanisława Hattena, któremu w obrzędzie tym asystowali – za uprzednim przyzwoleniem Stolicy Apostolskiej – dwaj członkowie kapituły katedralnej we Fromborku: prepozyt Ignacy Stanisław Mathy (uprzednio, w latach 1803–1809, przypadło mu administrować wakującą diecezją warmińską, zaś w przyszłości został on ordynariuszem chełmińskim, podczas gdy wcześniejsza nominacja tego duchownego na urząd pasterski w młodym Kościele węgierskim nie doczekała się urzeczywistnienia), oraz kanonik Just Soczewski⁵.

(A. Triller); S. Achremczyk, R. Marchwiński, J. Przeracki, *iw.*, s. 204; A. Kopiczko, *iw.*, s. 111. Zob. nadto: AAWO, sygn. AB H 180 – [Acta curiae episcopalis Varmiensis sub Carolo a Hohenzollern, episcopo, 1796–1803], s. 271 [341]-279 [349] (Bulla consecrationis suffraganei Varmiensis favore Illustrissimi, Reverendissimi Domini Andreae Stanislai de Hatten, cantoris canonici cathedralis Varmiensis, emanata, z daty: Rzym, 11 VIII 1800 r.), 280 [350] (Facultas pro Illustrissimo, Reverendissimo de Hatten, suffraganeo Varmiensis, exercendi pontificalia – dokument biskupa Jana Karola Hohenzollerna z daty: Oliwa, 11 X 1801 r.); AAWO, sygn. AK Acta Cap. 27 – Acta Reverendissimi Capituli [Varmiensis] de annis 1801 [et] 1802, s. 34 [k. 17v]; HC, t. 7 – (1800–1846), cur. R. Ritzler & P. Sefrin, Patavii 1968, s. 176.

⁵ ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta fidelitatis et professiones fidei, vol. 15, k. 586r-587v; AAWO, sygn. AB H 149, s. 1 [k. 1Cr]; AAWO, sygn. AB H 37a – Archivum vetus et novum ecclesiae archiepiscopalis Heilsbergensis [kontynuacja z lat 1813–1890], s. 239. Zob. nadto: HC, t. 7, s. 389; Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945, *iw.*, s. 326 (B. Poschmann); S. Achremczyk, R. Marchwiński, J. Przeracki, *iw.*, s. 198; A. Kopiczko, *iw.*, t. 2, s. 125 (tamże cokolwiek osobliwe sformułowanie, iż Józef Hohenzollern „sakre biskupią przyjął 12 VII 1818 r. we Fromborku, [podczas której] asystowali biskup A. S. Hatten i kanonicy Ignacy de Mathy oraz Justus Soczewski” – tym samym bez wskazania na osobę głównego konsekratora!).

Okres pasterzowania na Warmii owego drugiego z kolei przedstawiciela bocznej gałęzi pruskiej dynastii królewskiej przypada na lata 1817 (1818)–1836, a zatem obejmuje również czas reorganizacji struktur terytorialnych Kościoła katolickiego w monarchii Hohenzollernów (1821). W jej następstwie diecezja warmińska powiększona została o ziemie niegdysiejszego biskupstwa sambijskiego, którego formalnymi administratorami biskupi Warmii byli przez większą część stuleci XVII i XVIII, oraz o fragment terytorium tak samo unicestwionego na skutek postępów reformacji biskupstwa pomezkańskiego, którego pozostałe tereny znalazły się w gestii ordynariuszy chełmińskich (poprzednio administratorów rzeczzonego Kościoła partykularnego). Przez cały okres pasterskiej posługi Józefa Hohenzollerna wspomagał go w biskupich trudach kilkakrotnie tu wzmiankowany sufragan Andrzej Stanisław Hatten, konsekратор swego zwierzchnika, którego został później następcą po śmierci tegoż, zaszedł 26 IX 1836 r.⁶

Prekonizowany na stolicę biskupią we Fromborku 2 X 1837 r., w niedługi czas później A.S. Hatten podjął starania o obsadzenie wakującej w następstwie jego awansu sufraganii warmińskiej, na którą desygnowany został młodszy o dwie dekady od ordynariusza *loci* kanonik katedralny Józef Ambroży Geritz. Ustanowiony 27 IV 1840 r. przez papieża Grzegorza XVI biskupem tytularnym Abdery, pełni kapłaństwa dostąpił w niedzielę 23 VIII tr. w katedrze pw. Wniebowzięcia NMP we Fromborku przez posługę wyżej wspomnianego ordynariusza *loci*, któremu i w tym przypadku asystowali – za dyspensą papieską – dwaj duchowni sami nie należący do grona episkopatu, mianowicie miejscowi kanonicy katedralni: Jan Lamprecht i Józef Teodor Hoppe⁷. Kiedy w zaledwie kilka miesięcy później w tragicznych okolicznościach dobiegło kresu życie biskupa Andrzeja Stanisława Hattena, zamordowanego 3 I 1841 r. (prawdopodobnie na tle rabunkowym) przez fromborskiego czeladnika krawieckiego, który za czyn ten został skazany na śmierć kwalifikowaną⁸, właśnie J.A. Geritzowi przypadło po nim następstwo, a tym samym dane mu było pójść w ślady swego niedawnego konsekrateura i zarazem poprzednika, któ-

⁶ Ogólnie do biografii biskupa Józefa Hohenzollern-Hechingen zob. m.in.: *Altpreussische Biographie*, t. 1, s. 282–283; T. O r a c k i, jw., t. 1, s. 106; *Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945*, jw., s. 326–329 (B. Poschmann); S. A c h r e m c z y k, R. M a r c h w i ń s k i, J. P r z e r a c k i, jw., s. 197–202; J. P a t e r, jw., s. 195; A. K o p i c z k o, jw., s. 125–126.

⁷ ASV, Archivio Concistoriale, Iuramenta fidelitatis et professiones fidei, vol. 21, k. 9r-12v; AAWO, sygn. AB H 149, s. 2; AAWO, sygn. AB H 150 – Liber connotationis pontificalium functionum [Josephi Aloisi Geritz], s. 5; A. E i c h h o r n, jw., s. 164; HC, t. 7, s. 55. Także: *Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945*, jw., s. 245 (G. Reifferscheid); A. K o p i c z k o, jw., s. 89. Por.: S. A c h r e m c z y k, R. M a r c h w i ń s k i, J. P r z e r a c k i, jw., s. 208, gdzie mylna informacja, jakoby J. A. Geritz „sakrę biskupią otrzymał 10 IX 1840 r. w katolickim kościele w Królewcu w obecności króla Fryderyka Wilhelma IV”. O przypadającym na okres od 29 VIII do 12 IX 1840 r. pobycie królewskiej pary pruskiej w Królewcu, która to wizyta (koronacyjna) pozostawała w związku ze wstąpieniem na tron nowego monarchy, pisał szerzej F. G a u s s e, *Die Geschichte der Stadt Königsberg in Preussen*, t. 2 – Von der Königskrönung bis zum Ausbruch des Ersten Weltkrieges, Köln – Weimar – Wien 19962, s. 512–513.

⁸ Do biografii biskupa A. S. Hattena zob. m.in.: A. E i c h h o r n, jw., s. 160–163 nr 9; *Altpreussische Biographie*, t. 1, s. 255–256; *Neue Deutsche Biographie*, t. 8, Berlin 1969, s. 59 (A. Triller); T. O r a c k i, jw., s. 86–87; *Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945*, jw., s. 290–291 (A. Triller); S. A c h r e m c z y k, R. M a r c h w i ń s k i, J. P r z e r a c k i, jw., s. 203–206; A. K o p i c z k o, jw., s. 110–111.

ry tak samo wszak postąpił z miejscowej sufraganii na godność ordynariuszowską (w przyszłości podobnego zaszczytu dostąpił nadto Jan Władysław Obłąk, a poniekąd też Wojciech Ziemba). Prekonizowany pasterzem Kościoła warmińskiego 27 I 1842 r., na czele powierzonej jego pieczy owczarni niegdysiejszy tytulariusz Abbery stał przez pełne ćwierć wieku (1842–1867).

W okresie długotrwałych rządów pasterskich Józefa Ambrożego Geritza na Warmii dwukrotnie był obsadzany urząd sufragana w tytułowej diecezji. I tak w roku 1844 warmińska sufragania została powierzona 61-letniemu Franciszkowi Grossmannowi, którego papież Grzegorz XVI prekonizował biskupem tytularnym Amyzonu 17 VI tr. Tak też z rąk ordynariusza *loci* nowy członek katolickiego episkopatu otrzymał sakrę w niedzielę 29 IX 1844 r. (*Dominica XVIII post Pentecosten*; w niektórych opracowaniach mylnie bywa podawana data 1 X tr.) we fromborskiej katedrze, przy czym również w tym przypadku konsekrowani asystowali *praevia super hoc Sanctae Apostolicae Sedis dispensatione* dwaj członkowie miejscowej kapituły katedralnej – dziekan Józef Teodor Hoppe (niegdyś już występujący w tej roli – podczas sakry J.A. Geritza w roku 1840) i desygnowany na prepozyta Antoni Frenzel (a więc duchowni piastujący dwie pierwsze spośród prałatur kapitulnych): Ów drugi, po stosunkowo nieodległej w czasie śmierci sufragana F. Grossmanna (zmarł 5 V 1852 r.) został jego następcą na owej eksponowanej funkcji, otrzymując 27 IX 1852 r. prekonizację papieską jako tytulariusz Areopolis. Obrzęd sakry A. Frenzla dopełniony został wszakże dopiero w niedzielę 6 III 1853 r. w katedrze pw. Wniebowzięcia NMP w Pelplinie przez ordynariusza *loci*, a więc pasterza sąsiadującej z warmińską diecezji chełmińskiej, biskupa Anastazego Sedlaga. Współkonsekratorem był najpewniej (jakkolwiek jest to wyłącznie domysł) miejscowy sufragan Stanisław Dekowski, biskup tytularny Sebaste, zaś jako drugi asystował prawdopodobnie któryś z członków tamtejszej kapituły katedralnej, choć kwestia ta wymaga dla jej wyjaśnienia dalszych poszukiwań źródłowych⁹ – podobnie jak odpowiedź na pytanie, dlaczego ów nowy członek episkopatu z Warmii pofatygował się dla przyjęcia święceń biskupich do odległego Pelplina (czy z racji stanu zdrowia siedemdziesięcioletniego J.A. Geritza, skądinąd starszego o zaledwie cztery lata od A. Sedlaga, czy też z myślą o dostąpieniu pełni kapłaństwa przez posługę więcej aniżeli pojedynczego biskupa).

Następcą zmarłego 15 VIII 1867 r. Józefa Ambrożego Geritza¹⁰ w rządach Kościołem warmińskim został dotychczas w ogóle nie związany z tą diecezją 48-letni

⁹ Wedle informacji udzielonej przez ks. prof. Anastazego Nadolnego, dyrektora Archiwum Diecezjalnego w Pelplinie, „nie mamy żadnych informacji o współkonsekratorach biskupa Antoniego Frenzla. Akta diecezjalne spaliły się w 1945 roku. Przejrzałem XIX-wieczne akta kapituły chełmińskiej, ale nic na ten temat nie znalazłem. Mogła o tym pisać ówczesna prasa katolicka, jak *Katholisches Wochenblatt* z Gdańska, której roczniki posiadamy dopiero od 1858, czy toruńskie *Thorner Wochentliche Zeitung* oraz *Thorner Wochenblatt*, których niestety nie posiadamy. Natomiast pelpliński *Pielgrzym* zaczął się ukazywać dopiero od 1869 roku” (list ks. prof. Anastazego Nadolnego z daty: Pelplin, 14 VIII 2009 r.).

¹⁰ Ogólnie do biografii tego wpierv sufragana, a następnie ordynariusza warmińskiego, zob. m.in.: A. E i c h h o r n, jw., s. 163–164 nr 10; *Altpreussische Biographie*, t. 1, s. 209–210; *Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945*, jw., s. 244–245 (G. Reifferscheid); T. O r a c k i, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku)*,

Filip Kremetz, w momencie swego wyniesienia będący proboszczem parafii św. Kastora w jego rodzinnym mieście Koblencji (tamże dziekan) i honorowym kanonikiem kapituły katedralnej w Trewirze, już wcześniej też postrzegany jako kandydat na biskupstwo (również przy dwóch kolejnych wakatach w macierzystej diecezji trewirskiej – w latach 1864 oraz 1867). Prekonizowany 20 XII 1867 r. przez papieża Piusa IX, święcenia biskupie zdecydował się przyjąć w powierzonym jego trosce przez dwie poprzednie dekady (1847–1867) koblenckim kościele św. Kastora, który niegdyś był też miejscem jego pierwszych doświadczeń duszpasterskich, tu bowiem został skierowany w r. 1842 na wikariat jako neoprezbiter. Ręczona sakra odbyła się w niedzielę 3 V 1868 r., a dopełnił jej arcybiskup Kolonii Paweł Ludolf Melchers (w skład metropolii kolońskiej wchodziło również biskupstwo ze stolicą w Trewirze) oraz ordynariusze diecezji: mogunckiej Wilhelm Emanuel Ketteler i trewirskiej Maciej Eberhard¹¹. Jeszcze w tym samym miesiącu F. Kremetz odbył ingres do katedry we Fromborku i zainauguował swe rządy pasterskie, które potrwają miały osiemnaście lat (1867–1885), a ich kres przyniosła translacja dotychczasowego ordynariusza warmińskiego na eksponowane arcybiskupstwo kolońskie, gdzie przyszło mu zostać następcą jego niedysyjszego konsekrateura, metropolity P.L. Melchersa. Przez papieża Leona XIII zaliczony w r. 1893 w poczet kardynałów, był pasterz diecezji warmińskiej zmarł na stolicy arcybiskupiej w Kolonii 6 V 1899, na pół roku przed swoimi dziewięćdziesiątymi urodzinami¹².

W piątym roku rządów F. Kremetza na Warmii zmarł 3 IV 1873 r. dotychczasowy sufragan Antoni Frenzel¹³, po którego zgonie zajmowana przezeń uprzednio funkcja pozostała nieobsadzona przez przeszło ćwierć wieku (1873–1901). Bez wsparcia ze strony sufragana przyszło tedy obchodzić się długi czas również kolejnemu hierarsze w poczcie ordynariuszy warmińskich, wywodzącemu się z miejscowego prezbiterium Andrzejowi Thielowi, który wcześniej – w latach 1871–1885 – sprawował urząd wikariusza generalnego przy poprzednim pasterzu lokalnego Kościoła. Biskupem Warmii prekonizowany 15 II 1886 r., sakrę zdecydował się przyjąć na miejscu, w katedrze pw. Wniebowzięcia NMP we Fromborku, na swego konsekrateura uprosiwszy zaprzyjaźnionego z nim od lat byłego proboszcza polowego armii pruskiej, biskupa tytularnego Agathopolis Franciszka Adolfa Namszanskowskiego, tak samo wywodzącego się z prezbiterium diecezji warmińskiej. Jako że żaden inny spośród członków ówczesnego episkopatu nie był obecny na tym

Warszawa 1983, s. 107–108; S. A c h r e m c z y k, R. M a r c h w i ń s k i, J. P r z e r a c k i, jw., s. 207–212; A. K o p i c z k o, jw., s. 88–89.

¹¹ HC, t. 8, s. 583; Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945, jw., s. 412 (E. Gatz); A. K o p i c z k o, jw., 2003, s. 151; J. L e B l a n c, Dictionnaire biographique des cardinaux du XIXe siècle. Contribution à l'histoire du Sacré Collège sous les pontificats de Pie VII, Léon XII, Pie VIII, Grégoire XVI, Pie IX et Léon XIII, 1800–1903, Montréal 2007, s. 494–495.

¹² Zob. m.in.: Altpreussische Biographie, t. 1, s. 364; Neue Deutsche Biographie, t. 13, Berlin 1982, s. 4–5 (E. Gatz); Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945, jw., s. 411–415 (E. Gatz); S. A c h r e m c z y k, R. M a r c h w i ń s k i, J. P r z e r a c k i, jw., s. 213–217; A. K o p i c z k o, jw., s. 151–152; J. L e B l a n c, jw., s. 494–496.

¹³ Odnośnie do jego losów zob. m.in.: A. E i c h h o r n, jw., s. 165 nr 12; Altpreussische Biographie, t. 1, s. 194–195; T. O r a c k i, jw., s. 103; Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945, jw., s. 209 (R. Samulski); A. K o p i c z k o, jw., s. 78.

podniosłym obrzędzie, za dyspensą Stolicy Apostolskiej głównemu konsekраторowi asystowali dwa prałaci kapituły katedralnej z Fromborka: prepozyt Michał Józef Krüger i dziekan Józef Carolus¹⁴.

Właśnie też F.A. Namszanowski w kolejnych latach wspomagał w biskupim posługiwaniu na Warmii nie cieszącego się szczególnie dobrym zdrowiem A. Thiela, który w r. 1896 powołał go w skład miejscowej kapituły katedralnej. Zmarł niedysiejszy proboszcz połowy armii pruskiej 22 III 1900 r. we Fromborku i w tamtejszej katedrze, w której murach sam niegdyś otrzymał święcenia biskupie (dnia 11 X 1868 r. z rąk biskupa F. Kremenza), znalazł wieczny spoczynek¹⁵. Dopiero wówczas podjęte zostały starania o ponowne obsadzenie warmińskiej sufraganii, co skądinąd jawiło się pilną potrzebą wobec zaawansowanego już wieku i słabnących sił ordynariusza *loci*. Tak też w roku 1901, w którym A. Thiel ukończył 75 lat, prekonizację jako tytulariusz Cybistry uzyskał 30 VIII tr. młodszy o zaledwie dekadę od pasterza diecezji kanonik katedralny Edward Herrmann (kilka lat wcześniej kandydat na biskupstwo chełmińskie), powołany na funkcję sufragana. Jego święcenia biskupie odbyły się w niedzielę 24 XI 1901 r. we fromborskiej katedrze pw. Wniebowzięcia NMP, a dopełnił ich osobiście pasterz diecezji Andrzej Thiel wspólnie z ordynariuszem chełmińskim Augustynem Rosentreterem oraz sufraganiem gnieźnieńskim Edwardem Likowskim (późniejszym arcybiskupem Gniezna i Poznania).

W roku 1908 dobiegły kresu rządy w Kościele warmińskim A. Thiela, który zmarł 17 VII tr. w wieku 82 lat¹⁶. Jego następcą został tak samo wywodzący się z miejscowego prezbiterium Augustyn Bludau (rodem z Dobrego Miasta), w tamtym momencie związany z uczelnią teologiczną w Monasterze (Münster) i zażywający sławy wybitnego biblisty. Prekonizowany 12 VI 1909 r. przez papieża Piusa X, pełni kapłaństwa dostąpił w niedzielę 20 VI tr. w murach świątyni katedralnej we Fromborku przez posługę biskupa tytularnego abileńskiego (Abila) Alojzego Schäfera, wikariusza apostolskiego Saksonii i prefekta apostolskiego Łuzyc, po którym A. Bludau objął niegdyś katedrę uniwersytecką Pisma Świętego Nowego Testamentu w Monasterze, oraz ordynariusza sąsiedniej diecezji chełmińskiej Augustyna Rosentretera i miejscowego sufragana Edwarda Herrmanna, jako współkonsekраторów¹⁷. Ten ostatni wspomagał nowego pasterza biskupstwa Warmii w trudach sprawowania pasterskich obowiązków przez kolejnych bez mała siedem lat, to jest

¹⁴ HC, t. 8, s. 583; Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945, jw., s. 757 (H.J. Karp); A. K o p i c z k o, jw., s. 294.

¹⁵ O biskupie Franciszku Adolfie Namszanowskim zob. więcej w: Altpreuussische Biographie, t. 2, hrsg. von C. K r o l l m a n n, Königsberg – Marburg/Lahn 1942–1967, s. 455; HC, t. 8, s. 80; Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945, jw., s. 528–519 (H.J. Brandt); A. K o p i c z k o, jw., s. 192.

¹⁶ Zob. m.in.: Altpreuussische Biographie, t. 2, s. 728; Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945, jw., s. 756–758 (H.J. Karp); S. A c h r e m c z y k, R. M a r c h w i ń s k i, J. P r z e r a c k i, jw., s. 219–224; A. K o p i c z k o, jw., s. 293–294.

¹⁷ HC, t. 9 – (1903–1922), cur. Z. Pięta, Patavii 2002, s. 388; Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945, jw., s. 57 (A. Triller); S. A c h r e m c z y k, R. M a r c h w i ń s k i, J. P r z e r a c k i, jw., s. 225–226; A. K o p i c z k o, jw., s. 27.

do momentu swego zgonu, który nastąpił 3 III 1916 r.¹⁸ Od tamtej chwili nie było na Warmii sufragana (biskupa pomocniczego) przez całe pół wieku, stąd zarówno Augustyn Bludau przez resztę rządów, jak i jego następca Maksymilian Kaller, biskupią posługę w powierzonych im trosce diecezji sprawowali w pojedynkę.

Owa kolejna zmiana na godności ordynariuszowskiej w Kościele warmińskim nastąpiła w roku 1930, a zatem już w zupełnie odmiennych realiach geopolitycznych, zaistniałych w konsekwencji wydarzeń I wojny światowej. Z nową siłą rozgorzały w tym czasie antagonizmy niemiecko-polskie, dające o sobie znać zarówno na Warmii, jak i na Górnym Śląsku, skąd pochodził wyżej wspomniany M. Kaller, któremu przyszło przejąć wówczas ster odpowiedzialności za losy tytułowej diecezji po zmarłym 9 II 1930 r. poprzedniku¹⁹. Prekonizacja na stolicę biskupią we Fromborku urodzonego w Bytomiu duchownego nastąpiła 2 IX 1930 r., to jest w miesiąc po erygowaniu przez papieża Piusa XI nowej prowincji kościelnej z ośrodkiem we Wrocławiu, w skład której – obok samej archidiecezji wrocławskiej, skąd wywodził się nowoustanowiony biskup – weszły również diecezja warmińska i wolna prałatura (administracja apostołska) z siedzibą w Pile. Właśnie z tej ostatniej przybywał na Warmię Maksymilian Kaller, który tamtejszym administratorem apostołskim (początkowo rezydującym w Tucznie, a następnie w Pile) był w latach 1926–1930. Z tego też względu święcenia biskupie zdecydował się on przyjąć w miejscu dotychczasowej swej posługi, w pilskiej świątyni pw. Świętej Rodziny, który to uroczysty akt dopełniony został we wtorek 28 X 1930 r. (jako we wspomnienie liturgiczne św. Judy Tadeusza), przy czym głównym konsekratorem był nuncjusz apostołski w Niemczech, arcybiskup Cezary Orsenigo, natomiast współkonsekratorami: ordynariusz gdański Edward O'Rourke i sufragan z Paderborn Jan Hillebrand, tytulariusz Ceramus (*notabene* zmarły w niespełna rok później)

Piastujący swą godność w latach 1930–1947 M. Kaller był tym w poczie biskupów Warmii, któremu przyszło doczekać przejścia większości tych ziem spod władzy niemieckiej pod rządy polskie (za wyjątkiem północno-wschodniej części diecezji, włączonej w obręb Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich) tudzież ich przymusowego opuszczenia przez zamieszkałych tu dotychczas Niemców, co stało się udziałem również samego ordynariusza *loci*. Obdarzony przez Stolicę Apostołą nadzwyczajnymi pełnomocnictwami dla koordynacji posługi duszpasterskiej wśród niemieckich wysiedleńców (*Sonderbeauftragter der heimatvertriebenen Deutschen*), działalność w tym charakterze sprawował zaledwie przez rok (1946–1947), bowiem 7 VII 1947 r. we Frankurcie nad Menem nastąpił jego zgon²⁰.

¹⁸ Odnośnie do losów biskupa E. Herrmanna zob. m.in.: Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945, jw., s. 304 (H.J. Karp); T. O r a c k i, jw., s. 130; W. Z a w a d z k i, jw., s. 153–154; A. K o p i c z k o, jw., s. 101–102.

¹⁹ O życiu i działalności biskupa A. Bludaua zob. m.in.: Altpreuussische Biographie, t. 1, s. 62; S. A c h r e m c z y k, R. M a r c h w i ń s k i, J. P r z e r a c k i, jw., s. 225–229; W. Z a w a d z k i, jw., s. 77; A. K o p i c z k o, jw., s. 27.

²⁰ Na temat losów tego hierarchy zob. m.in.: Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945, s. 357–361 (G. Fittkau); S. A c h r e m c z y k, R. M a r c h w i ń s k i, J. P r z e r a c k i, jw., s. 231–237; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku, pod red. M. Patera, Katowice 1996, s. 158–160 (M. Borzyszkowski); A. K o p i c z k o, jw. s. 125–126; Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989, t. 2, pod red.

Tymczasem na Warmii, po krótkotrwałym sprawowaniu jurysdykcji w pierw przez wikariusza generalnego Alojzego Marquardta, a następnie przez wikariusza kapitulnego Jana Hanowskiego, z dniem 15 VIII 1945 r. troska o sprawy lokalnego Kościoła spoczęła w rękach ustanowionego administratorem apostolskim przez wyposażonego ze strony papieża Piusa XII w specjalne uprawnienia prymasa Augusta Hlonda prałata Teodora Bensch. Powierzone mu rządy w diecezji warmińskiej duchowny ten sprawował do 26 I 1951 r., kiedy to – podobnie, jak pozostali administratorzy apostolscy na tzw. Ziemiach Zachodnich i Północnych – został usunięty przez władze komunistyczne. W kilka miesięcy później podniesiony do godności biskupiej (26 IV 1951) i skierowany do Gorzowa Wielkopolskiego, wobec sprzeciwu czynników państwowych nie mógł ani objąć tam jurysdykcji, ani przyjąć sakry. Dopełniona została ona w sposób tajny dopiero 21 IX 1954 r. w Poznaniu, w kaplicy rezydencji arcybiskupiej na Ostrowie Tumskim, przez metropolitę poznańskiego Walentego Dymka oraz biskupów pomocniczych Lucjana Bernackiego z Gniezna i Franciszka Jedwabskiego z Poznania, przy czym pełni kapłaństwa wespół z T. Benschem dostąpił wtenczas przeznaczony do objęcia rządów w diecezji gdańskiej Edmund Nowicki (jedynymi świadkami tamtego aktu byli księża Mieczysław Smorawiński oraz Marian Przykucki, wówczas kapelan arcybiskupa W. Dymka, później zaś biskup pomocniczy poznański, ordynariusz chełmiński i na koniec metropolita szczecińsko-kamieński, zmarły w r. 2009)²¹. Dopiero w roku 1956, po przemianach politycznych w kraju, niegdysiejszy administrator apostolski z Olsztyna mógł przystąpić do wypełniania przeznaczonych mu obowiązków (w Gorzowie Wielkopolskim czynny był do śmierci w dniu 7 I 1958 r.) co stało się również udziałem biskupa wyznaczonego do posługi na Warmii.

Tomasz Wilczyński, bo o nim mowa, kapłan wywodzący się z prezbiterium diecezji lubelskiej, nominację biskupią otrzymał tak samo jeszcze w roku 1951 – z przeznaczeniem dla Kościoła warmińskiego, niemniej również jemu nie było dane objąć powierzonych mu rządów i przyjąć sakry. W tych okolicznościach w roku kolejnym prekonizowany został 12 VI 1952 r. biskupem tytularnym Polybotus i pomocniczym lubelskim, tym samym póki co nadal pozostając w macierzystej diecezji. Pełni kapłaństwa dostąpił 29 VI 1952 r. w katedrze pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty w Lublinie, przy czym jego głównym konsekratorem był ordynariusz *loci* Piotr Kałwa, natomiast współkonsekраторami: ordynariusz częstochowski Zdzisław Goliński (poprzednio biskup pomocniczy lubelski, którego w dotychczasowych obowiązkach miał zastąpić T. Wilczyński) oraz tytulariusz Diospolis in Thracia Marian Jankowski, biskup pomocniczy siedlecki (podlaski). Po czterech i pół roku biskupiego posługiwania w Kościele lubelskim biskup tytularny Polybotus ostatecznie mógł z końcem roku 1956 przybyć na Warmię i tu podjąć przewidziane dlań od dawna obowiązki, ustanowiony 1 XII tr. specjalnym delegatem

J. Myszoła, Warszawa 2003, s. 105–107 (A. Kopiczko); Bytomski słownik biograficzny, pod red. J. Drabiny, Bytom 2004, s. 110–112 (J. Myszoła).

²¹ M.in.: Z. Szuba, Biskupi polscy XX wieku, *ŻKat* 2 (1983), nr 5–6, s. 146; K.R. Prokop, Sukcesja apostolska pasterzy Kościoła gdańskiego w XX stuleciu, *RGd* 55 (2005), z. 1–2, s. 10–11 (gdzie wskazana dalsza literatura). Także: H. Stehle, Tajna dyplomacja Watykanu. Papiestwo wobec komunizmu (1917–1991), Warszawa 1993, s. 228.

prymasa Polski w Olsztynie z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego, w którym to charakterze czynny był do śmierci w dniu 5 VIII 1965 r.²²

Jeszcze w roku 1958 T. Wilczyński otrzymał obdarzonego sakrą pomocnika do posługi w Kościele warmińskim w osobie 44-letniego Józefa Drzazgi, tak samo wywodzącego się z prezbiterium diecezji lubelskiej. Ów, prekonizowany 5 V 1958 r. tytulariuszem Siniandus i ustanowiony formalnie gnieźnieńskim biskupem pomocniczym – od razu wszakże z przeznaczeniem do pracy na Warmii, został konsekrowany w niedzielę 31 VIII tr. w prokatedrze pw. św. Jakuba Apostoła w Olsztynie przez kardynała Stefana Wyszyńskiego, metropolitę gnieźnieńskiego i warszawskiego, u boku którego wystąpili wówczas w roli współkonsekratorów: ordynariusz lubelski Piotr Kałwa oraz właśnie Tomasz Wilczyński²³. Po zgonie tego ostatniego J. Drzazdze przyszło zawiadywać sprawami lokalnego Kościoła w pierw w charakterze wikariusza kapitulnego (1965–1967), a następnie administratora apostołskiego *ad nutum Sanctae Sedis* (od 25 V 1967 r.), którym był aż do momentu ustanowienia na tzw. Ziemiach Zachodnich i Północnych stałej organizacji kościelnej w roku 1972. Prekonizowany 28 VI tr. ordynariuszem warmińskim, został tym samym pełnoprawnym następcą zmarłego ćwierć wieku wcześniej Maksymiliana Kallera na stolicy biskupiej we Fromborku, która też od tej właśnie daty miała należeć – przez dwie dekady – do metropolii warszawskiej (1972–1992). W tamtej historycznej chwili posługę biskupią na Warmii pełnił od dziesięciu lat także drugi członek polskiego episkopatu, tytulariusz Abbir Maius Jan Władysław Obłąk, włączony do grona następców Apostołów 20 XI 1961 i konsekrowany 1 IV 1962 r. we fromborskiej katedrze przez prymasa Stefana Wyszyńskiego oraz dwóch biskupów pomocniczych z Tarnowa – Karola Pękałę (tytulariusza Trocmades) i Michała Blecharczyka (tytulariusza Jos), co pozostawało w związku z faktem pochodzenia nominata właśnie z diecezji tarnowskiej i przynależenia poprzednio do tamtejszego prezbiterium²⁴.

Analogicznie, co w przypadku J. Drzazgi, J.W. Obłąk był początkowo *pro forma* gnieźnieńskim biskupem pomocniczym, oddelegowanym do pracy na Warmii, a dopiero w r. 1967 został oficjalnie ogłoszony warmińskim biskupem pomocniczym. Od samego natomiast początku przynależenia do grona episkopatu taki właśnie tytuł przysługiwał Julianowi Wojtkowskiemu, prekonizowanemu 17 VIII 1969 r. tytulariuszem Murustaga i już 22 VIII tr. konsekrowanemu w Warszawie, w ka-

²² Zob. m.in.: Z. S z u b a, jw., s. 149–150; S. A c h r e m c z y k, R. M a r c h w i ń s k i, J. P r z e r a c k i, jw., s. 239–244; J. J e z i e r s k i, jw., s. 465–467. Por. nadto: *WWD* 11 (1956), nr 4, s. 1–11; *WWD* 17 (1962), nr 3, s. 3–7.

²³ M.in.: *WWD* 13 (1958), nr 5, s. 19 (zob. także: nr 4, s. 1–3); Kalendarium ważniejszych wydarzeń z życia i działalności księdza kardynała Stefana Wyszyńskiego, metropolity Gniezna i Warszawy, przewodniczącego Konferencji Episkopatu, prymasa Polski, 3 VIII 1901 – 28 V 1981, opr. A. Wiczorek, *ŻM* 31 (1981), nr 7–8, s. 192; Z. S z u b a, jw., s. 157; M. P. R o m a n i u k, *Życie, twórczość i posługa Stefana kardynała Wyszyńskiego, Prymasa Tysiąclecia*, t. 2 – 1956–1965, Warszawa 1996, s. 160. Zob. nadto: S. A c h r e m c z y k, R. M a r c h w i ń s k i, J. P r z e r a c k i, jw., s. 245–246.

²⁴ M.in.: Kalendarium ważniejszych wydarzeń, jw., s. 197; Z. S z u b a, jw., s. 178; M.P. R o m a n i u k, jw., t. 2, s. 375–376; J. J e z i e r s k i, jw., s. 468. Zob. nadto: S. A c h r e m c z y k, R. M a r c h w i ń s k i, J. P r z e r a c k i, jw., s. 258. Zob. nadto: *WWD* 17 (1963), nr 3, s. 7–9.

plicy domowej rezydencji prymasowskiej, przez kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz Józefa Drzazgę i Jana Władysława Obląka²⁵. Uczestnikami tamtej ceremonii byli m.in. infułat Wojciech Zink, prepozyt kapituły katedralnej we Fromborku i zarazem niegdysiejszy (w latach 1951–1953) administrator diecezji warmińskiej, zmarły w zaledwie kilkanaście dni po rzeczonyj uroczystości (9 IX 1969), oraz ówczesny rektor Wyższego Seminarium Duchownego „Hosianum” Henryk Gulbinowicz, sam w niespełna pół roku później ogłoszony biskupem i ustanowiony administratorem apostolskim w Białymstoku (12 I 1970)²⁶.

Po śmierci pierwszego powojennego ordynariusza warmińskiego, zmarłego 12 IX 1978 r.²⁷, w okresie wakatu diecezją zarządzał – w charakterze wikariusza kapitulnego – biskup J.W. Obląk, przekazując następnie rządy prekonizowanemu 4 III 1979 r. następcą J. Drzazgi pięćdziesięcioletniemu Józefowi Glempowi. Ów święcenia biskupie otrzymał w sobotę 21 IV tr. z rąk prymasa Stefana Wyszyńskiego (jako ostatni spośród konsekrowanych przez niego hierarchów) w bazylice archikatedralnej pw. Wniebowzięcia NMP w Gnieźnie, na współkonsekratorów zaprosiwszy nowego metropolity krakowskiego, arcybiskupa Franciszka Macharskiego (niebawem kardynała), oraz właśnie Jana Władysława Obląka²⁸. Ten ostatni, mimo ukończenia 69 lat, został też kolejnym w pocście biskupów Warmii, kiedy po trwającej niewiele ponad dwa lata posłudze pasterskiej J. Glemp uzyskał 7 VII 1981 translację na połączone stolice metropolitalne w Gnieźnie i Warszawie, które przyszło mu objąć po jego niegdysiejszym konsekratorze. Prekonizowany ordynariuszem *loci* 13 IV 1982 r., zaledwie w dwa miesiące później uzyskał drugiego (obok J. Wojtkowskiego) biskupa pomocniczego w osobie pochodzącego tam samo, jak on, z diecezji tarnowskiej 41-lletniego Wojciecha Ziemby (19 VI 1982), którego sakra odbyła się 4 VII tr. w olsztyńskiej konkatedrze pw. św. Jakuba Apostoła. Dopełnił jej nowy prymas, a niegdysiejszy rządcą Kościoła warmińskiego, Józef Glemp wspólnie z metropolitą wrocławskim, arcybiskupem Henrykiem Gulbinowiczem, oraz swym następcą na Warmii – Janem Władysławem Obląkiem²⁹.

²⁵ WWD 25 (1970), nr 1, s. 1–15 (zwl. s. 5–9); Ordinations épiscopales dans le monde entier en 1969, *Esprit et Vie* 82 (1972), nr 50 (z 14 XII 1972) – Supplément, s. 729 nr 115; Kalendarium ważniejszych wydarzeń, jw., s. 216; Z. Szuba, jw., s. 200; K. R. Prokop, Biskupi Kościoła katolickiego w III Rzeczypospolitej. Leksykon biograficzny, Kraków 1998, s. 156–157; M.P. Romaniuk, jw., t. 3 – 1965–1972, Warszawa 2001, s. 496; J. Jezierski, jw., s. 473. Także: G. Polak, Kto jest kim w Kościele? Ekumeniczne „who is who” chrześcijaństwa w Polsce (stan na dzień 15 lutego 1999 r.), Warszawa 1999, s. 410.

²⁶ WWD 25 (1970), nr 2, s. 53–56; nr 4–5, s. 133–138.

²⁷ Do biografii biskupa Józefa Drzazgi zob. m.in.: Z. Szuba, jw., s. 156–157; S. Achremczyk, R. Marchwiński, J. Przeracki, jw., s. 245–249.

²⁸ WWD 34 (1979), nr 4, s. 103–129; Les Ordinations épiscopales en 1979, *Esprit et Vie* 93 (1983), nr 18 (z 5 V 1983), s. 261 nr 35; Kalendarium ważniejszych wydarzeń, jw., s. 241 (gdzie mylna informacja, iż sakra J. Glempa odbyła się „w katedrze olsztyńskiej”); Z. Szuba, jw., s. 218; K. R. Prokop, jw., s. 42–43; Caritati in iustitia. Dwadzieścia lat posługi prymasowskiej kardynała Józefa Glempa, pod red. S. Budzyniego i in., Warszawa 2001, s. 18, 55–57, 460–461; M.P. Romaniuk, jw., t. 4 – 1972–1981, Warszawa 2002, s. 551. Zob. również: S. Achremczyk, R. Marchwiński, J. Przeracki, jw., s. 254. Nadto: G. Polak, jw., s. 99.

²⁹ WWD 37 (1982), nr 4, s. 201–206; Les Ordinations épiscopales en 1982, *Esprit et Vie* 96 (1986), nr 17 (z 24 IV 1986), s. VI nr 79; Z. Szuba, jw., s. 231; K. R. Prokop, jw., s. 165–166;

Kiedy w ciągu najbliższych lat stan zdrowia tego ostatniego uległ pogorszeniu, z dniem 11 XI 1985 r. ustanowiony został administrator apostolski *sede plena* diecezji warmińskiej w osobie biskupa tytularnego Aurusuliany Edmunda Piszczca, który 30 XI tr. przejął ster odpowiedzialności za losy lokalnego Kościoła. W tamtym momencie należał on do grona episkopatu czwarty rok (prekonizowany 21 IV 1982 r.), w poprzednim okresie pełniąc posługę biskupa pomocniczego w diecezji chełmińskiej. U jej progu przyjął on w uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego 20 V 1982 r. sakrę w bazylice katedralnej pw. Wniebowzięcia NMP w Pelplinie z rąk metropolity gnieźnieńskiego i warszawskiego Józefa Glempa oraz ordynariusza *loci* Mariana Przykuckiego i jego biskupa pomocniczego Zygryda Kowalskiego, tytulariusza Assus³⁰. Kiedy w roku 1988 Jan Władysław Obłąk osiągnął wiek 75 lat i w związku z tym złożył rezygnację z piastowanej godności, dotychczasowy administrator apostolski E. Piszcz otrzymał 22 X tr. nominację papieską na ordynariusza warmińskiego, inaugurując rządy w tym charakterze 16 XI tr. Dokładnie w miesiąc później, 16 XII 1988 r., zmarł jego poprzednik na urzędzie pasterskim, znajdując miejsce wiecznego spoczynku w olsztyńskiej konkatedrze³¹, gdy z kolei 6 IV 1989 r. prekonizację uzyskał – jako tytulariusz Precausa – nowy biskup pomocniczy do posługi na Warmii w osobie dotychczasowego wikariusza biskupiego dla wschodnich terenów diecezji (wikariat ełcki) Józefa Wysockiego. Jego konsekracja odbyła się w sobotę 29 IV tr. we fromborskiej bazylice katedralnej, przy czym również w przypadku tego hierarchy obowiązków głównego konsekratora podjął się prymas Polski kardynał Józef Glemp, natomiast jako współkonsekratorzy wystąpili: ordynariusz *loci* Edmund Piszcz oraz pasterz diecezji szczecińsko-kamieńskiej Kazimierz Majdański³².

Przełomową datę w dziejach kościelnych Warmii stanowi dzień 25 III 1992 r., kiedy utworzona została metropolia warmińska, obejmująca – obok stanowiącej jej ośrodek archidiecezji – także nowoerygowane wtenczas biskupstwa w Elblągu

Caritati in iustitia, jw., s. 464; A. W i e c z o r e k, Caritati in iustitia. Kalendarium posługi prymasowskiej kardynała Józefa Glempa, Warszawa 2006, s. 24; J. J e z i e r s k i, Arcybiskup Wojciech Ziemia, metropolita warmiński. Szkic do biografii, w: W służbie Bogu bogatem w miłosierdzie w przestrzeni Kościoła w Ełku, Białymstoku i na Warmii, pod red. S. K o z a k i e w i c z a, Olsztyn 2007, s. 12. Nado: G. P o l a k, jw., s. 431.

³⁰ ODC 33 (1982), nr 5–6, s. 212–216; nr 7–8, s. 217–225; Les Ordinations épiscopales en 1982, jw., s. V nr 59; Z. S z u b a, jw., s. 228; H. M r o s s, Pracownicy naukowo-dydaktyczni Wyższego Seminarium Duchownego. Pelplin 1939–95. Słownik bio-bibliograficzny, Pelplin 1997, s. 201; K. R. P r o k o p, jw., s. 114–115; Caritati in iustitia, jw., s. 464; J. W o j t k o w s k i, Arcybiskup metropolita warmiński dr Edmund Piszcz, w: Czynem i prawdą. Księga pamiątkowa na siedemdziesiąte piąte urodziny Księdza Arcybiskupa warmińskiego Edmunda Piszczca, pod red. C. R o g o w s k i e g o i n., Olsztyn 2004, s. 15; A. W i e c z o r e k, jw., s. 24. Por.: S. A c h r e m c z y k, R. M a r c h w i ń s k i, J. P r z e r a c k i, jw., s. 264; G. P o l a k, jw., s. 289; J. J e z i e r s k i, Sylwetki czterech biskupów, jw., s. 470–472.

³¹ Zob. m.in.: Z. S z u b a, jw., s. 177–178; S. A c h r e m c z y k, R. M a r c h w i ń s k i, J. P r z e r a c k i, jw., s. 257–262; Słownik polskich teologów katolickich, t. 8, pod red. J. M a n d z i u k a, Warszawa 1995, s. 415–418 (J. Mandziuk); J. J e z i e r s k i, jw., s. 467–469.

³² WWD 44 (1989), nr 2–3, s. 43–50; Les Ordinations épiscopales en 1989, *Esprit et Vie* 102 (1992), nr 32–34 (z 6–20 VIII 1992), s. 454 nr 59; K. R. P r o k o p, jw., s. 161–162; A. W i e c z o r e k, jw., s. 64. Nado: G. P o l a k, jw., s. 420.

i Ełku. Pierwszym metropolitą nowej prowincji kościelnej został 63-letni Edmund Piszcz (paliusz otrzymał 29 VI 1992 r. w bazylice św. Piotra w Rzymie), który w archidiecezji warmińskiej pozostał z jednym tylko biskupem pomocniczym – Julianem Wojtkowskim, jako że spośród dwóch pozostałych Wojciech Ziemba objął rządy pasterskie w młodej diecezji ełckiej (ingres 23 IV tr.), natomiast Józef Wysocki przeszedł wówczas do posługi w dotychczasowym charakterze (tj. biskupa pomocniczego) z kolei w diecezji elbląskiej. Pierwszym ordynariuszem tej ostatniej papież Jan Paweł II ustanowił będącego uprzednio biskupem pomocniczym w Pelplinie Andrzeja Śliwińskiego, do grona episkopatu należącego od sześciu lat. Prekonizowany 9 V 1986 r. tytulariuszem Arindeli, sakrę otrzymał on 15 VI tr. w pelplińskiej bazylice katedralnej również z rąk prymasa Józefa Glempa, zaś jego współkonsekratorami byli wyżej już wspomniani (w kontekście święceń biskupich E. Piszcz) dwaj miejscowi biskupi: Marian Przykucki oraz Zygfryd Kowalski³³. Nowym hierarchą w gronie biskupów metropolii warmińskiej, wcześniej niezwiązanym z Warmią, był także ustanowiony do posługi w diecezji ełckiej biskup pomocniczy Edward Eugeniusz Samsel, poprzednio czynny w analogicznej roli – przez całą dekadę – w diecezji łomżyńskiej. Jego konsekracja, jako tytulariusza Montecorvino (prekonizowany 17 V 1982 r.), odbyła się w niedzielę 30 V 1982 r. w katedrze pw. św. Michała Archanioła w Łomży, którego to uroczystego obrzędu dopełnił ówczesny ordynariusz *loci* Mikołaj Sasinowski wespół z biskupami pomocniczymi: łomżyńskim Tadeuszem Zawistowskim (tytulariusz Hospity) i białostockim Edwardem Ozorowskim (tytulariusz Bitetum).

Pierwszym hierarchą ustanowionym do posługi na Warmii już po erygowaniu tu odrębnej prowincji kościelnej został prekonizowany 19 II 1994 r. biskupem tytularnym Liberalia i pomocniczym w archidiecezji warmińskiej 45-letni Jacek Jezierski. Sakrę otrzymał on 5 III tr. w olsztyńskiej konkatedrze pw. św. Jakuba Apostoła z rąk kardynała Józefa Glempa, arcybiskupa warszawskiego i prymasa Polski, oraz metropolitów Edmunda Piszcz i Tadeusza Gocłowskiego (z Gdańska). Przez kolejnych kilka lat nie nastąpiły jakiegokolwiek zmiany, gdy chodzi o skład czynnych w interesującej nas prowincji kościelnej członków episkopatu, i dopiero w Roku Jubileuszowym 2000, dotychczasowy ordynariusz ełcki Wojciech Ziemba uzyskał 16 XI tr. translację na urząd arcypasterski w archidiecezji białostockiej, gdy z kolei jego następcą na stolicy biskupiej w Ełku został będący dotychczas tamże biskupem pomocniczym Edward Samsel. Jego rządy w tym charakterze nie trwały wszakże długo, gdyż przerwała je przedwczesna śmierć w dniu 17 I 2003 r.³⁴; już wszakże 17 IV tr. następcą św. Piotra ustanowił trzeciego z kolei w dziejach młodego Kościoła ełckiego pasterza w osobie pięćdziesięcioletniego Jerzego Mazura ze zgromadzenia werbistów. W tamtym momencie do grona episkopatu należał on piąty rok, jeszcze bowiem 23 III 1998 r. otrzymał prekonizację na biskupa tytularnego Tabunii i za-

³³ ODC 37 (1986), nr 5–6, s. 145–157; Les ordinations épiscopales en 1986, *Esprit et Vie* 99 (1989), nr 32–34 (z 10–24 VIII 1989), s. 457 nr 70; H. M r o s s, jw., s. 256–257; K. R. P r o k o p, jw., s. 143; Caritati in iustitia, jw., s. 471. Nadto: G. P o l a k, jw., s. 370.

³⁴ O życiu i dokonaniach tego hierarchy zob.: Biskup ełcki Edward Eugeniusz Samsel, pod red. J. M. D o ł ę g i, A. S k o w r o Ń s k i e g o i J. S o k o ł o w s k i e g o, Olecko 2003, passim. Także: Z. S z u b a, jw., s. 230; Słownik polskich teologów katolickich, t. 9, pod red. J. M a n d z i u k a, Warszawa 2006, s. 568–571 (W. Guzewicz).

razem pomocniczego u boku administratora apostolskiego Syberii Josepha Wertha, by z dniem 18 V 1999 r. zostać administratorem apostolskim Wschodniej Syberii. Zaledwie 11 II 2002 r. mianowany ordynariuszem nowoerygowanej diecezji św. Józefa w Irkucku, ze względu na postawę władz Federacji Rosyjskiej pozbawiony został możliwości sprawowania powierzonej mu funkcji, co w dalszej konsekwencji zaowocowało jego translacją z biskupstwa irkuckiego do Ełku (ingres miał miejsce 9 VI 2003 r.).

Dla nas – w kontekście tematyki niniejszego opracowania – najważniejsza jest informacja, że święcenia biskupie J. Mazur przyjął w dniu 31 V 1998 r. w dalekim Nowosybirsku, w (pro)katedrze pw. Przemienienia Pańskiego, przez posługę tak samo należącego do zgromadzenia werbistów nuncjusza apostolskiego w Federacji Rosyjskiej Johna Bukovsky’ego, arcybiskupa tytularnego Tabalty, jako głównego konsekrateura, oraz wspomnianego administratora apostolskiego Syberii Josepha Wertha (jezuita), biskupa tytularnego Bulny, i tytulariusza Barety Juliana Gbura (werbista), biskupa pomocniczego w archidiecezji lwowskiej obrządku grecko-katolickiego³⁵.

W tymże samym roku 2003 zmiana nastąpiła również na stolicy biskupiej w Elblągu. Po przyjęciu 2 VIII tr. rezygnacji w rządów pasterskich w owym Kościele partykularnym Andrzeja Śliwińskiego (zmarł 9 IX 2009 r.) papież Jan Paweł II mianował w tym samym dniu jego następcą 62-letniego Jana Styrynę, będącego trzecim w dziejach kościelnych omawianego regionu hierarchą, wywodzącym się z diecezji tarnowskiej. Tak też przez poprzednie dwanaście lat pełnił on posługę biskupa pomocniczego w Tarnowie, ustanowiony nim 22 VI 1991 r., kiedy to otrzymał prekonizację na tytulariusza Acquapendente. Sakra J. Styryny odbyła się w niedzielę 28 VII 1991 r. w tarnowskiej bazylice katedralnej pw. Narodzenia NMP, przy czym pełni kapłaństwa duchowny ten dostąpił z rąk ordynariusza *loci* Józef Życiński, natomiast na współkonsekratorów zaproszeni zostali: ordynariusz przemyski Ignacy Tokarczuk (od niespełna dwóch miesięcy noszący godność arcybiskupa *ad personam*) i emerytowany miejscowy biskup pomocniczy Piotr Bednarczyk (tytulariusz Turris Rotunda), którego właśnie zastąpić miał w posłudze ów nowy członek episkopatu³⁶.

Wreszcie ostatnia w dotychczasowych dziejach metropolii warmińskiej sakra biskupa odbyła się w czwartek 23 VI 2005 r. w Ełku, w będącym od trzynastu lat

³⁵ *Revue des Ordinations Épiscopales R.* 1999 nr 8, s. 16 nr 83; G. P o l a k, jw., s. 233 (gdzie jako miejsce dopełnienia sakry podano Irkuck); A. H l e b o w i c z, Odrodzenie Kościoła katolickiego na Syberii po 1989 r., w: Kościół katolicki na Syberii. Historia – współczesność – przyszłość, pod red. A. K u c z y Ń s k i e g o, Wrocław 2002, s. 709, 711–712; A. J u d y c k a, Z. J u d y c k i, W służbie Bogu i światu. Słownik biograficzny. Polscy i polskiego pochodzenia kapłani, zakonnicy i siostry zakonne, pełniący posługę w różnych krajach świata, Toruń 2002, s. 166; Z. A. J u d y c k i, Polscy duchowni w świecie. Słownik biograficzny, t. 1, Kielce 2008, s. 258. Zob. nadto: S. K o l l e r, Proces odrodzenia Kościoła katolickiego na Syberii w latach 1991–1998 (analiza socjologiczno-pastoralna), Kraków 2001 [2 wyd.: Odrodzenie Kościoła katolickiego na Syberii, Kraków 2001], s. 201–202; T e n Ź e, Zarys odrodzenia parafii i życia religijnego na Syberii w strukturach nowosybirskiej administracji w latach 1991–1998, w: Kościół katolicki na Syberii, jw., s. 645.

³⁶ M.in.: Konsekracja Księdza Biskupa Jana Styryny, biskupa pomocniczego diecezji tarnowskiej. Bazylika katedralna w Tarnowie, 28 lipca 1991, Tarnów 1991 *Currenda* 141 (1991) – Numer specjalny; *Revue des Ordinations Épiscopales R.* 1994, nr 1–2, s. 13 nr 84; Biskupi polscy w XX roku pontyfikatu, jw., s. 202; K. R. P r o k o p, jw., s. 135–136. Nadto: G. P o l a k, jw., s. 352.

katedrą kościoła św. Wojciecha (pierwsza tego rodzaju uroczystość w jego murach), przy czym pełni kapłaństwa dostąpił wówczas prekonizowany 8 VI tr. biskupem tytularnym Aguntum i pomocniczym w diecezji ełckiej pięćdziesięcioletni Romuald Kamiński, należący dotychczas do prezbiterium Kościoła warszawsko-praskiego. Obowiązków głównego konsekrateora podjął się w tym przypadku nuncjusz apostolski w Polsce, arcybiskup tytularny Heraklei Józef Kowalczyk, natomiast współkonsekrateorami byli: ordynariusz *loci* Jerzy Mazur oraz emerytowany pierwszy pasterz diecezji warszawsko-praskiej Kazimierz Romaniuk³⁷. Romuald Kamiński jest ostatnim spośród 26 hierarchów, o których sakrach zamierzaliśmy zebrać dane w ramach niniejszego opracowania (w łącznym zestawieniu widnieją one w poniższej tabeli), by móc następnie dokonać przyporządkowania owego grona następców Apostołów do wyróżnianych w literaturze przedmiotu linii sukcesji święceń biskupich, do czego obecnie przejdziemy.

Sakry pasterzy diecezji oraz metropolii warmińskiej w dwóch ostatnich stuleciach

Imię, nazwisko	Lata posługi	Data sakry	Miejsce sakry	Główny konsekrateor	Współkonsekrateorzy (asystujący sakrze)
DIECEZJA WARMIŃSKA (OD R. 1992 ARCHIDIECEZJA)					
ORDYNARIUSZE I ADMINISTRATORZY DIECEZJI					
Jan Karol HOHENZOLLERN (1732-1803)	1795-1803	4 X 1778	Oliwa, kościół pw. Przenajśw. Trójcy (cystersów)	Ignacy KRASICKI, bp ord. warmiński	Andrzej Ignacy BAIER, bp ord. chełmiński; Karol Ferdynand ZEHMEN, bp tyt. Lete, sufr. warmiński
Józef HOHENZOLLERN (1776-1836)	1817-1836	12 VII 1818	Frombork, katedra pw. Wniebowzięcia NMP	Andrzej Stanisław HATTEN, bp tyt. Diany, sufr. warmiński	Ignacy Stanisław Mathy, prepozyt warmińskiej kapituły katedralnej; Just Soczewski, kanonik warmińskiej kapituły katedralnej
Andrzej Stanisław HATTEN (1763-1841)	1837-1841	11 X 1801	Oliwa, kościół pw. Przenajśw. Trójcy (cystersów)	Jan Karol HOHENZOLLERN, bp ord. warmiński	Józef Hohenzollern, kanonik warmińskiej kapituły katedralnej; Alojzy Melitz, kanonik warmińskiej kapituły katedralnej

³⁷ *Martyria*. Miesięcznik Diecezji Ełckiej 16 (2005), nr 7–8, s. 3–6 (oraz materiał fotograficzny na s. I-II); *Revue des Ordinations Épiscopales* R. 2006, nr 15, s. 15 nr 76; *Wiadomości KAI* R. 2005 nr 26 (z 3 VII 2005), s. 4. Zob. nadto: G. P o l a k, jw., s. 153.

Imię, nazwisko	Lata posługi	Data sakry	Miejsce sakry	Główny konsekратор	Współkonsekраторzy (asystujący sakrze)
Józef Ambroży GERITZ (1783-1867)	1842-1867	23 VIII 1840	Frombork, katedra pw. Wniebowzięcia NMP	Andrzej Stanisław HATTEN, bp ord. warmiński	Jan Lamprecht, kanonik warmińskiej kapituły katedralnej; Józef Teodor Hoppe, kanonik warmińskiej kapituły katedralnej
Filip KREMENTZ (1819-1899)	1867-1885	3 V 1868	Koblencja (Koblenz), kościół parafialny pw. św. Kastora	Paweł Ludolf MELCHERS, abp metr. koloński (Köln)	Wilhelm Emanuel KETTLER, bp ord. moguncki (Mainz); Maciej EBERHARD, bp ord. trewirski (Trier)
Andrzej THIEL (1826-1908)	1886-1908	9 V 1886	Frombork, katedra pw. Wniebowzięcia NMP	Franciszek Adolf NAMSZANOWSKI, bp tyt. Agathopolis, proboszcz połowy armii pruskiej	Michał Józef Krüger, prepozyt warmińskiej kapituły katedralnej; Józef Carolus, dziekan warmińskiej kapituły katedralnej
Augustyn BLUDAU (1862-1930)	1909-1930	20 VI 1909	Frombork, katedra pw. Wniebowzięcia NMP	Alojzy SCHÄFER, bp ord. monasterski (Münster)	Augustyn ROSENRETER, bp ord. chełmiński; Edward HERRMANN, bp tyt. Cybistry, sufr. warmiński
Maksymilian KALLER (1880-1947)	1930-1947	28 X 1930	Piła, kościół parafialny pw. Świętej Rodziny	Cezary ORSENI-GO, abp tyt. Ptolemais in Libia, nunc. apost. w Niemczech	Edward O'Rourke, bp ord. gdański; Jan HILLEBRAND, bp tyt. Ceramus, sufr. paderborski (Paderborn)
Teodor BENSCH (1903-1958)	1945-1951	21 IX 1954	Poznań, kaplica rezydencji arcybiskupiej na Ostrowie Tumskim	Walenty DYMEK, abp metr. poznański	Lucjan BERNACKI, bp tyt. Mela i pomocn. gnieźnieński; Franciszek JEDWABSKI, bp tyt. Massula i pomocn. poznański
Tomasz WILCZYŃSKI (1903-1965)	1956 (1951)-1965	29 VI 1952	Lublin, katedra św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty	Piotr KAŁWA, bp ord. lubelski	Zdzisław GOLIŃSKI, bp ord. częstochowski; Marian JANKOWSKI, bp tyt. Diospolis in Thracia i pomocn. siedlecki (podlaski)
Józef DRZAZGA (1914-1978)	1967-1978	31 VIII 1958	Olsztyn, prokatedra pw. św. Jakuba Apostoła	Stefan WYSZYŃSKI, abp metr. gnieźnieński i warszawski, kardynał	Piotr KAŁWA, bp ord. lubelski; Tomasz WILCZYŃSKI, bp tyt. Polybotus, delegat prymasa Polski w Olsztynie z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego

Imię, nazwisko	Lata posługi	Data sakry	Miejsce sakry	Główny konsekrator	Współkonsekratorzy (asystujący sakrze)
Józef GLEMP (* 1929)	1979-1981	21 IV 1979	Gniezno, bazylika archikatedralna pw. Wniebowzięcia NMP	Stefan WYSZYŃSKI, abp metr. gnieźnieński i warszawski, kardynał	Franciszek MACHARSKI, abp metr. krakowski; Jan Władysław OBLĄK, bp tyt. Abbir Maius i pomocn. warmiński
Jan Władysław OBLĄK (1913-1988)	1982-1988	1 IV 1962	Frombork, katedra pw. Wniebowzięcia NMP	Stefan WYSZYŃSKI, abp metr. gnieźnieński i warszawski, kardynał	Karol PEKALA, bp tyt. Trocmades i pomocn. tarnowski; Michał BLECHARCZYK, bp tyt. Jos i pomocn. tarnowski
Edmund PISZCZ (* 1929)	1988 (1985)-2006	20 V 1982	Pelplin, bazylika katedralna pw. Wniebowzięcia NMP	Józef GLEMP, abp metr. gnieźnieński i warszawski	Marian PRZYKUCKI, bp ord. chełmiński; Zygfryd Ignacy KOWALSKI, bp tyt. Assus i pomocn. chełmiński
Wojciech ZIEMBA (* 1941)	od 2006	4 VII 1982	Olsztyn, konkatedra pw. św. Jakuba Apostoła	Józef GLEMP, abp metr. gnieźnieński i warszawski	Henryk GULBINOWICZ, abp metr. wrocławski; Jan Władysław OBLĄK, bp ord. warmiński
BISKUPI POMOCNICZY (SUFRAGANI)					
Andrzej Stanisław HATTEN (1763-1841)	1800-1837	zob. wyżej: ORDYNARIUSZE I ADMINISTRATORZY DIECEZJI			
Józef Ambroży GERITZ (1783-1867)	1840-1842	zob. wyżej: ORDYNARIUSZE I ADMINISTRATORZY DIECEZJI			
Franciszek GROSSMANN (1783-1852)	1844-1852	29 IX 1844	Frombork, katedra pw. Wniebowzięcia NMP	Józef Ambroży GERITZ, bp ord. warmiński	Józef Teodor Hoppe, dziekan warmińskiej kapituły katedralnej; Antoni Frenzel, prepozyt warmińskiej kapituły katedralnej
Antoni FRENZEL (1790-1873)	1852-1873	6 III 1853	Pelplin, katedra pw. Wniebowzięcia NMP	Anastazy SEDLAG, bp ord. chełmiński	? [Stanisław DEKOWSKI, bp tyt. Sebaste i sufr. chełmiński]
Edward HERRMANN (1836-1916)	1901-1916	24 XI 1901	Frombork, katedra pw. Wniebowzięcia NMP	Andrzej THIEL, bp ord. warmiński	Augustyn ROSENRETER, bp ord. chełmiński; Edward LKOWSKI, bp tyt. Aureliopolis, sufr. poznański

Imię, nazwisko	Lata posługi	Data sakry	Miejsce sakry	Główny konsekretor	Współkonsekretorzy (asystujący sakrze)
Jan Władysław OBLĄK (1913-1988)	1961 (1967)-1982	zob. wyżej: ORDYNARIUSZE I ADMINISTRATORZY DIECEZJI			
Julian WOJTKOWSKI (* 1927)	1969-2004	22 VIII 1969	Warszawa, kaplica rezydencji prymasowskiej (przy ul. Miodowej)	Stefan WYSZYŃSKI, abp metr. gnieźnieński i warszawski, kardynał	Józef DRZAZGA, bp tyt. Siniandus i admin. apost. diecezji warmińskiej; Jan Władysław OBLĄK, bp tyt. Abbir Maius i pomocn. warmiński
Wojciech ZIEMBA (* 1941)	1982-1992	zob. wyżej: ORDYNARIUSZE I ADMINISTRATORZY DIECEZJI			
Józef WYSOCKI (* 1940)	1989-1992	29 IV 1989	Frombork, bazylika katedralna pw. Wniebowzięcia NMP	Józef GLEMP, abp metr. gnieźnieński i warszawski, kardynał	Kazimierz MAJDAŃSKI, bp ord. szczecińsko-kamieński; Edmund PIŚCZ, bp ord. warmiński
Jacek JEZIERSKI (* 1949)	od 1994	5 III 1994	Olsztyn, konkatedra pw. św. Jakuba Apostoła	Józef GLEMP, abp metr. gnieźnieński i warszawski, kardynał	Tadeusz GOCŁOWSKI, abp metr. gdański; Edmund PIŚCZ, abp metr. warmiński
DIECEZJA ELBLĄSKA (OD R. 1992)					
ORDYNARIUSZE					
Andrzej Józef ŚLIWIŃSKI (1939-2009)	1992-2003	15 VI 1986	Pelplin, bazylika katedralna pw. Wniebowzięcia NMP	Józef GLEMP, abp metr. gnieźnieński i warszawski, kardynał	Marian PRZYKUCKI, bp ord. chełmiński; Zygfryd Ignacy KOWALSKI, bp tyt. Assus i pomocn. chełmiński
Jan STYRNA (* 1941)	od 2003	28 VII 1991	Tarnów, bazylika katedralna pw. Narodzenia NMP	Józef ŻYCIŃSKI, bp ord. tarnowski	Ignacy TOKARCZUK, bp ord. przemyski, abp <i>ad personam</i> ; Piotr BEDNARCZYK, bp tyt. Turris Rotunda i pomocn. tarnowski
BISKUPI POMOCNICZY					
Józef WYSOCKI (* 1940)	od 1992	zob. wyżej: DIECEZJA WARMIŃSKA – BISKUPI POMOCNICZY			

Imię, nazwisko	Lata posługi	Data sakry	Miejsce sakry	Główny konsekратор	Współkonsekраторy (asystujący sakrze)
DIECEZJA ELCKA (OD R. 1992)					
ORDYNARIUSZE					
Wojciech ZIEMBA (* 1941)	1992-2000	zob. wyżej: DIECEZJA WARMIŃSKA – BISKUPI POMOCNICZY			
Edward SAMSEL (1940-2003)	2000-2003	30 V 1982	Łomża, katedra pw. św. Michała Archanioła	Mikołaj SASIŃSKI, bp ord. łomżyński	Tadeusz ZAWISTOWSKI, bp tyt. Hospita i pomocn. łomżyński; Edward OZOROWSKI, bp tyt. Bitettum i pomocn. białostocki
Jerzy MAZUR (* 1953)	od 2003	31 V 1998	Nowosybirsk, (pro) katedra p.w. Przemienienia Pańskiego	John BUKOVSKY, abp tyt. Tabałta, nunc. apost. w Federacji Rosyjskiej	Joseph WERTH, bp tyt. Bulna, admin. apost. Syberii; Julian GBUR, bp tyt. Bareta i pomocn. lwowski obrządku grecko-katolickiego
BISKUPI POMOCNICZY					
Edward SAMSEL (1940-2003)	1992-2000	zob. wyżej: zob. wyżej: DIECEZJA ELCKA – ORDYNARIUSZE			
Romuald KAMIŃSKI (* 1955)	od 2005	23 VI 2005	Ełk, katedra pw. św. Wojciecha	Józef KOWALCZYK, abp tyt. Heraklei, nunc. apost. w Polsce	Kazimierz ROMANIUK, emerytowany bp ord. warszawsko-praski; Jerzy MAZUR, bp ord. elcki

* * *

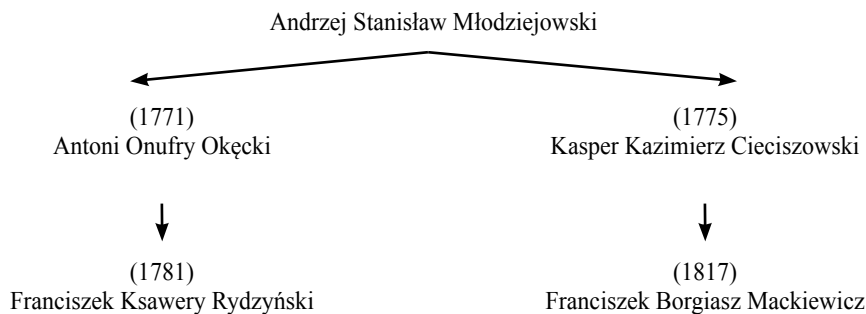
Do niedawna panowało przekonanie, iż wszyscy aktualni hierarchowie z Polski reprezentują dwie linie sukcesji święceń biskupich światowego episkopatu katolickiego, mianowicie rzymską (zwaną linią Rebiby) oraz polską (ostatnio zwaną linią Rangoniego, natomiast poprzednio – linią Uchańskiego). Wiązało się to z okolicznością, że nie potrafiiono przez długi czas znaleźć dla nich „wspólnego mianownika”, to znaczy zrekonstruowane wywody obu urywały się nie doprowadziwszy do jednego „pnia” (przypomnijmy w tym miejscu, że o porządku sukcesji święceń każdorazowo decyduje wybór przez przyjmującego sakrę nominata osoby głównego konsekссора). Jeśliby nadal trzymać się tamtego podziału, wówczas do różnych odnóg niezwykle rozgałęzionej i obejmującej przytłaczającą większość współczesnych biskupów katolickich na świecie linii rzymskiej, określanej również mianem „rodziny Rebiby” (od nazwiska zmarłego w r. 1577 włoskiego kardynała kurialnego Scipione Rebiby, którego osoba stanowi pierwsze znane jej ogniwo), moglibyśmy przyporządkować dokładnie połowę spośród uwzględnionych w naszej prezentacji

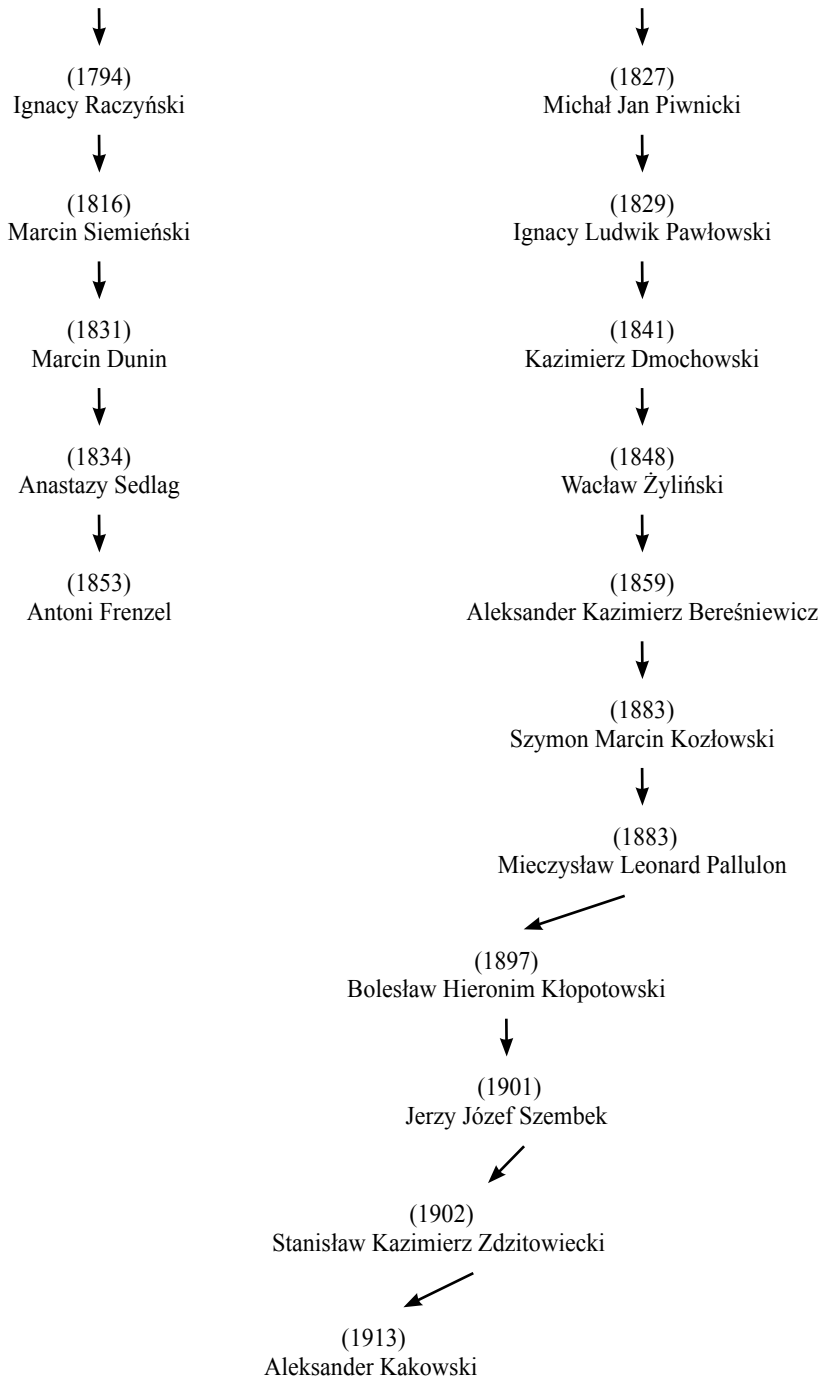
hierarchów, czyli trzynastu. Co znamienne, aż dziesięciu z owego grona to biskupi czynni na Warmii w niemieckim okresie dziejów diecezji warmińskiej, a więc w wieku XIX oraz pierwszej połowie kolejnego stulecia (do roku 1945). Miast po raz wtóry wyliczać w tym miejscu imiona i nazwiska ich wszystkich, wystarczy stwierdzić, że z całego owego przedziału czasu jeden tylko Antoni Frenzel reprezentuje wyżej wspomnianą – pozostając nadal przy „tradycyjnej” nomenklaturze – linię polską, natomiast cała reszta linię rzymską (Rebiba), do której z późniejszych pokoleń przynależą także czynni współcześnie na interesującym nas terenie biskupi: Jan Styrna, Jerzy Mazur oraz Romuald Kamiński. Wspólny dla nich wszystkich wywód sukcesji święceń biskupich, ujęty w formę graficznego schematu, wzorowanego na tablicach genealogicznych, zaprezentowano poniżej (podawana w nawiasie data odnosi się do roku otrzymania sakry; wersalikami wyróżniono imiona papieży, natomiast pogrubieniem – imiona i nazwiska pasterzy Kościoła warmińskiego z objętego analizą okresu). Można na nim dostrzec, że w tym przypadku mamy do czynienia z przedstawicielami pięciu gałęzi (odnóg) rzeczonyj „rodziny”, *nota bene* obejmującej też niemal wszystkich papieży zasiadających na Stolicy Piotrowej po roku 1700.

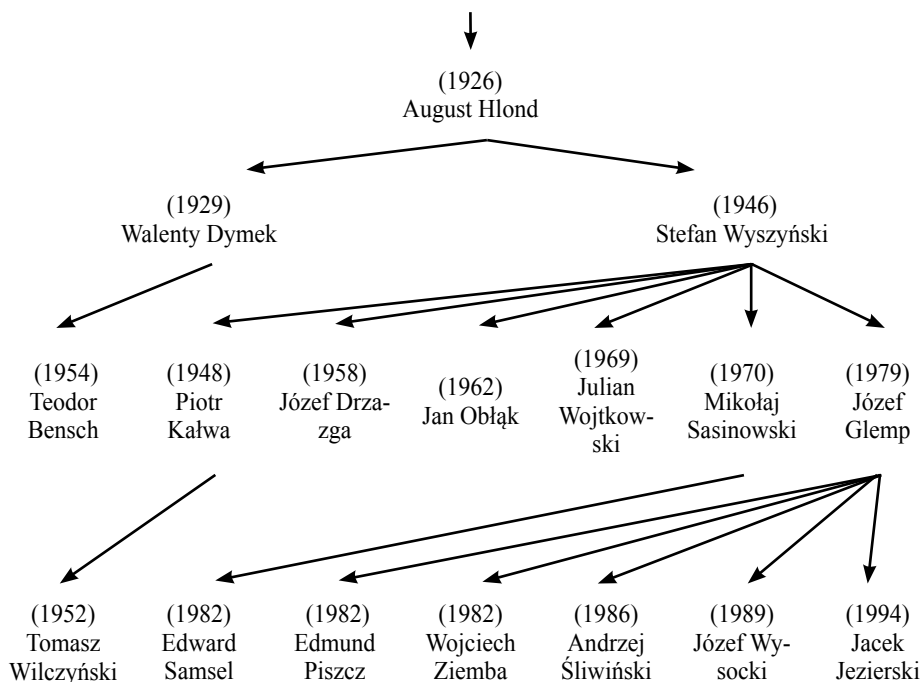
(1541) Scipione Rebiba → (1566) Giulio Antonio Santacroce → (1586) Girolamo Bernerio → (1604) Galeazzo Sanvitale → (1621) Ludovico Ludovisi → (1622) Luigi Caetani → (1630) Ulderico Carpegna → (1666) Paluzzo Paluzzi Altieri degli Albertoni → (1675) BENEDYKT XIII → (1724) BENEDYKT XIV → (1743) KLEMENS XIII ↷

Uznawana do niedawna za odrębną linią polską, przez długi czas nosząca również miano „rodziny Uchańskiego” (od zmarłego w r. 1581 prymasa Jakuba Uchańskiego), do której można przyporządkować drugą połowę uwzględnionych hierarchów, wpisanych w dzieje Kościoła warmińskiego w omawianym okresie (za wyjątkiem jedynie A. Frenzla, chodzi o biskupów czynnych tu po roku 1945), w rzeczywistości stanowi kolejną (jakkolwiek bardzo wczesną i zarazem mocno „rozrodzoną”) odnogę linii rzymskiej. W ostatnich latach udało się mianowicie stwierdzić, że jej wywód nie prowadzi bynajmniej do osoby wyżej wspomnianego Jakuba Uchańskiego, jak przez długi czas sądzono, lecz poprzez konsekratora późniejszego prymasa Wawrzyńca Gembickiego, to jest sprawującego powierzona mu misję dyplomatyczną w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach 1598–1607 nuncjusza apostolskiego Claudio Rangoniego, biskupa Reggio Emilia, znajduje połączenie z „rodziną Rebi-by”. Tak też na poniższym, kolejnym schemacie, ukazano wspólny wywód sukcesji owej drugiej trzynastki spośród ogólnej liczby uwzględnionych w analizie 26 hierarchów. Wśród nich tylko Antoni Frenzel reprezentuje wygasłą już gałąź biskupa A.O. Okęckiego, natomiast pozostali przynależą do gałęzi arcybiskupa K.K. Cieciszewskiego, poza którą zresztą żadna inna z dawniej istniejących nie dotrwała do naszych czasów. Co więcej, wywody sukcesji wszystkich aktualnie pełniących posługę pasterską w znajdujących się na terenie Polski diecezjach przedstawiciele niegdysiejszej linii polskiej prowadzą do osób prymasów S. Wyszyńskiego i A. Hlonda, a tym samym mamy do czynienia z bliskim „pokrewieństwem” (w aspekcie porządku sukcesji święceń) reprezentantów tego grona, podczas gdy w przypadku rodzimych członków episkopatu, przynależących do innych odnog linii rzymskiej, ich rozumiane w ten sposób „pokrewieństwo” bywa nieraz dość odległe, czego konsekwencją stanowi częsty brak świadomości u samych zainteresowanych istnienia tego rodzaju powiązań.

(1541) Scipione Rebiba → (1566) Giulio Antonio Santacroce → (1586) Girolamo Bernerio → (1593) Claudio Rangoni (Rangone) → (1601) Wawrzyniec Gembicki → (1620) Jan Węzyk → (1637) Piotr Gembicki → (1653) Jan Gembicki → (1672) Bonawentura Madaliński → (1676) Jan Małachowski → (1690) Stanisław Szembek → (1707) Konstanty Felicjan Szaniawski → (1724) Andrzej Stanisław Załuski → (1749) Adam Ignacy Komorowski → (1758) Władysław Aleksander Łubiński → (1767) Andrzej Stanisław Młodziejowski ☞

W konkluzji naszych wywodów nie sposób nie przypomnieć, że – zgodnie z Tradycją Kościoła – wszyscy biskupi katolicy tak czy inaczej legitymują się nieprzerwaną ciągłością sukcesji święceń, prowadzącą do samego kolegium Dwunastu Apostołów, której starożytne oraz średniowieczne ogniwa najprawdopodobniej już na zawsze pozostaną dla nas nieznane. Bynajmniej jednak okoliczność powyższa nie powinna zniechęcać historyków i eklezjologów do prowadzenia dalszych poszukiwań źródłowych w owym zakresie, które to dociekania pod niejednym względem można przyrównać do badań genealogicznych. Wszak i tam, w którymś momencie, rekonstruowany wywód przodków zostaje nieuchronnie przerwany na skutek braku źródeł, potrzebnych dla ustalenia wcześniejszych pokoleń. Mimo tego rodzaju świadomości, która winna towarzyszyć każdemu kwerendziście przystępującemu do trudu odtwarzania czyjegoś rodowodu, jak dotąd bodaj nikt nie zakwestionował w sposób przekonywujący sensu podejmowania żmudnych wysiłków w tym kierunku, których skończoność jawi się wszak immanentną cechą wszystkiego, co doczesne.

**WEIHEN UND THRONFOLGE DER BISCHÖFLICHEN HIRTEN
DER DIÖZESE UND ERMLÄNDISCHEN METROPOLE
IN DEN ZWEI LETZTEN JAHRHUNDERTEN**

ZUSAMMENFASSUNG

Der Autor stellt die Linie der apostolischen Bischofsthronfolge der heutigen ermländischen Erzdiözese vor. Sie umfasst die Diözesan- und Hilfsbischöfe der Periode des 19. und 20. Jahrhunderts. Er zitiert historische Daten, die mit Weihen und Ingressen verbunden sind. Er fügt ein Bischofsverzeichnis mit Amtsangaben bei, dem Ort und dem Datum der Weihe und mit Angabe von Namen und Titeln der konsekrierenden Bischöfe. Er erklärt die Bedeutung der genealogischen Verbindungen der geweihten katholischen Bischöfe. Er weist auf Schwierigkeiten bei der historischen Festlegung der apostolischen Kontinuität der Thronfolge hin.